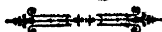
ગાંધી ગ્રંથમાળા. મણકો ૨ જો.

શિવદયાળની શોધ

અથવા

સત્ય વિના બીજું કશું નથી.

લખનાર:—

મહાત્મા ગાંધીજી.

પરવાનગીથી પ્રગટકર્તા:—

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર

તરફથી, વ્યવસ્થાપક

ઇશ્વરલાલ વીમાવાળા

ગાંડીવસદન, સુરત.

પ્રાગટ્ય:—

ગાંધી જયંતિ ૫૩ મી

એટલે

અષાઢ વદ બારસ, ૧૯૭૭—તા. ૨૮ સપ્ટેમ્બર, ૧૯૨૧.

મૂલ્ય:—

સામાજિક આવૃત્તિ—દોઢ આનો.

શોભન આવૃત્તિ—બે આના.

આવૃત્તિ પહેલી પ્રત ૪૦૦૦

છપાવી પ્રગટકર્તા:—ઈશ્વરલાલ મૂલચંદ વીમાવાળા
ગાંડીવસદન, કેળાપીઠ—સુરત.

છાપનાર:—ગોવિન્દજી ડાહ્યાભાઈ નાયક.
શ્રી "અનાવિલ" પ્રિ. પ્રેસ, બરાનપુરી ભાગળ, સુરત.

પ્રસ્તાવના.

(મૂળ)

મરહુમ મહાત્મા ટોલસ્ટોયે બોધ આપનારી ઘણી વાર્તાઓ પોતે અનુભવેલ બનાવો પરથી રચેલી છે. તે બધી રસિક છે. યુરોપની ઘણી ભાષામાં તેનો તરજુમો થયો છે. આવી એક વાર્તાનો સાર આ પુસ્તકમાં આપ્યો છે. તે વાર્તાના નામો બધાં ગુજરાતી લીધાં છે, કે જેથી વાંચનારને પરભાષાના લાંબા અને અપરિચિત નામો વાંચતાં કંટાળો ન આવે.

(પ્રગટકર્તાની)

ગાંધી ગ્રંથમાળાના બીજા મણકા તરીકે આ નાનકડું પુસ્તક ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર તરફથી પ્રગટ કરતાં અત્યંત આનંદ થાય છે.

મહાત્મા ટોલસ્ટોયની આ વાર્તામાં રહેલા ઊંડા રહસ્ય ઉપર વાંચકો વિચાર કરશે, તો તેથી બહુજ લાભ થશે.

આશા છે કે ગુજરાતી વાંચક જગત આ પુસ્તકોને સહર્ષ ઉત્તેજન આપી એથી પણ વધુ સસ્તું સાહિત્ય પ્રસરાવવામાં ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિરને સહાય કરશે.

ઈશ્વરલાલ વીમાવાળા.

ગાંધી ગ્રંથમાળાના નિયમો.

(૧) આ ગ્રંથમાળા દ્વારા મહાત્મા ગાંધીજીએ લખેલાં તેમજ તેમને લગતાં પુસ્તકો પ્રગટ થશે. નિયમોઃ–(૨) ગ્રંથમાળાના સ્થાયી ગ્રાહક થવા માટે દાખલ ફી આઠ આના છે (૩) સ્થાયી ગ્રાહકોને આ ગ્રંથમાળાના પુસ્તકોની એક એક નકલ પોણી કીંમતે મળશે. (૪) સ્થાયી ગ્રાહકોને વી. પી. પી. ખર્ચ નહિ લાગે. તેમને ગ્રંથમાળાનું દરેક પુસ્તક સાદાં બુકપોસ્ટ દ્વારા મોકલવામાં આવશે. પોતાને પુસ્તક મળ્યા પછી ગ્રાહકે તે પુસ્તકની કીંમત તથા ટપાલ ખર્ચ જેટલા પૈસા મોકલી આપવા. (૫) એક કરતાં વધારે નકલ પોણી કીંમતે મેળવવા ઇચ્છતા સ્થાયી ગ્રાહકે પોતાને જોઇએ તેટલી નકલના પૈસા પોણી કીંમત લેખે ગણીને તેમાં ટપાલ ખર્ચ ઉમેરી પ્રથમથીજ મોકલી આપવા. જો તેમ ન કરે તો તેને વધારાની નકલો પૂરી કીંમતે વી. પી. થી મોકલવામાં આવશે. (૬) એક વર્ષમાં ચાર રૂપીઆથી વધુ કીંમતનાં પુસ્તકો બહાર પાડવામાં આવશે નહિ, પરંતુ તેમાંથી ઓછામાં ઓછા ત્રણ રૂપીઆના પુસ્તકો લેવા દરેક સ્થાયી ગ્રાહક બંધાય છે. (૭) કોઇ પણ ગ્રાહક અધવચથી બંધ થવા ઇચ્છે તેને, તેમજ માળાના બધા મણકા પૂરા થયે બધા ગ્રાહકોને દાખલ ફી પાછી આપવામાં આવશે.

મારો જેલનો અનુભવ.

લખનાર:– મહાત્મા ગાંધીજી.

"જેમ જેમ દહાડો વધતો ગયો તેમ તેમ કામનો બોજો વધારે વધારે જણાયો. દરોગો બહુ તીખો હતો. 'ચલાવો ચલાવો' એવા પોકાર કરી રહ્યો હતો. તેમ તેમ હિંદી ગભરાતા હતા. કેટલાકને મેં રોતા પણ જોયા. એક જણનો પગ સૂઝેલો જોયો. આથી મારૂં દીલ રડતું હતું. છતાં હું સહુને કહેતો હતો કે દરોગાની દરકાર ન રાખતાં સૌએ સાચા દીલથી કામ કરવું. હું પોતે પણ થાકયો. **હાથમાં ફોલ્લા સખત પડયા. તેમાંથી પાણી ચાલ્યાં. વાંકું વળવું એ મુશ્કેલ લાગતું હતું. અને કોદાળીનો ભાર મણ જેટલો જણાયો.** હું તો ઇશ્વર પાસે માંગ્યા કરતો હતો કે મારી લાજ રાખે, મને અપંગ ન કરે, ને હું કામ બરાબર કરી શકું એટલું મને જોર આપે. * * દરોગો મને ડપકારવા લાગ્યો. * * આ વખતે મિ. ઝીણાભાઈ દેશાઇને મેં મૂર્છિત થતા જોયા..."

વાંચનાર! આ વર્ણનના અક્ષરો શું તારા હૃદયને અસર કરી શકતા નથી? કરતા હોય તો એ પુસ્તક આખું વાંચી તારી લાગણીનો પૂરો અનુભવ લઇ લે.

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર

સુરત.

મૂલ્ય:

કાચું પૂઠું — ૭ આના.

પાકું પૂઠું—આઠ આના.

પ્રેમા પટેલનો લોભ

અથવા

માણસ કેટલી જમીનનો માલિક હોઇ શકે?

લખનાર:—મહાત્મા ગાંધીજી.

મહાન વિચારક ટોલસ્ટોયને આધારે રચવામાં આવેલી એક અત્યંત રસીલી બોધદાયક વાર્તા. કીંમત બે આના. અઢી આનાની ટીકીટ બીડવી.

ગાંધી ગ્રંથમાળા દ્વારા બહાર પડવાનાં અન્ય પુસ્તકો.

નીતિધર્મ અથવા ધર્મનીતિ–આ પુસ્તકમાં મહાત્માજીએ નીતિના જે સિદ્ધાંતોનું નિરૂપણ કર્યું છે તે અપૂર્વ છે. એમાં ધર્મ અને નીતિનો પરસ્પર સંબંધ બતાવી મનુષ્ય જીવનના સાર્થકયનો સરળ માર્ગ બતાવ્યો છે.

સર્વોદય અથવા નવું અર્થશાસ્ત્ર–આ પુસ્તકમાં મહાત્માજીએ કુદરતી કાયદાઓને અનુકૂળ એવા અર્થશાસ્ત્રના નિયમોનું એવી રીતે વિવેચન કર્યું છે કે તે આજકાલના અર્થશાસ્ત્રીઓના બધા સિદ્ધાંતોને જડમૂળથી ઉખેડી નાંખે છે. આખા જગતનો એક સાથે ઉદય કરવાનો સામાન્ય સરળ માર્ગમાં તેમાં બતાવ્યો છે.

એ સિવાય ગાંધીજીની યાદગીરીઓ, ગાંધીજીની દિવ્યવાણી, ગાંધીજીનું જીવનચરિત, આફ્રીકાનો સત્યાગ્રહ તથા બીજાં પુસ્તકો બહાર પડશે, જે સ્થાયી ગ્રાહક થનારને પોણી કીંમતે મળશે. માટે અત્યારથી નામ નોંધાવો:—

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર, સુરત.

શિવદયાળની શોધ

અથવા

સત્ય વિના બીજું કશું નથી.

લખનારઃ-મહાત્મા ગાંધીજી.

પ્રકરણ ૧ લું.

"આ સંસારમાં સત્યથી બીજો કોઇ ધર્મ નથી. જેઓ લાલચોને વશ થઇ સત્ય ચૂકે છે તેઓ કદી સુખી હોતા નથી. દુનિયાની નજરે તેઓ અનેક પ્રકારની મોજ માણુતા જણાય છે, પણ અંદરથી તો તેમનું દુઃખ તેઓજ જાણે છે. વળી દુનિયાની મોજમઝા તો ચાર દિનની ચાંદનીની જેમ નાશ પામી જાય છે. ત્યારે તેમનાં દુઃખનો પાર રહેતો નથી. લાખો માણસ અસત્ય માર્ગે ચાલીને દુઃખી થાય છે તો પણ કોઇકજ સત્ય રસ્તે ચાલવાની હોંસ કરે છે. જે સત્ય રસ્તો પકડે છે તે સુખી છે. એવા સત્યવાનના દર્શન થવા એ પણ ચડતા નસીબની નિશાની છે."

"બાપા, મને એવા સત્યવાનનાં દર્શન ન થાય ?" શિવદયાળે પોતાના પિતા શાંતિદાસને પૂછ્યું.

શાંતિદાસ રોજ સાંજે પોતાના પુત્રને ધર્મની બાબતો સમજાવતા, અને તેનું વર્તન તેમાં બરોબર રહે એ બાબત પૂરતું ધ્યાન આપતા. દીકરાના સવાલથી ખુશી થઇને તેણે જવાબ આપ્યો કે-"થઇ શકે, દીકરા ! ભાગ્યમાં હોય તો."

"પણ એ ક્યાં મળે, બાપા ?" દીકરે ફરી પ્રશ્ન પૂછ્યો.

"દીકરા ! હું એથી અજાણ છું, મારા નસીબમાં એવા મહાત્માના દર્શનનો લાભ નથી લખાયો. પ્રભુ તને એવો લાભ આપો એમ ઇચ્છું છું." બાપે ગંભીરપણે જવાબ આપ્યો.

"બાપા, મને રજા આપો. મારે સત્યવાનના દર્શન કરવા છે. મારે એમની શોધ કરવી છે."

બાપે દીકરાની ઇચ્છા દાબી ન દેતાં રજા દીધી ને શિવદયાળ સત્યવાનની શોધમાં નીકળી પડ્યો.

પ્રકરણ ૨ જું.

સત્યવાનના દર્શનની આતુર ઇચ્છામાં શિવદયાળ રાજમાર્ગે ને જંગલમાં ભમવા લાગો. તેનું ચિત્ત સત્યવાનના વિચારમાં એવું તો પરોવાઇ ગયું હતું કે તેને ભુખ તરસનું ભાન રહ્યું નહિ. આવી સ્થિતિમાં ફરતાં ફરતાં એક દિવસ બપોરે તેને એક માણસ મળ્યો.

તેણે ઉભા રહીને શિવદયાળને પૂછ્યું:–"બચ્ચા ક્યાં જાય છે ?"

શિવદયાળે ઉભા રહીને જવાબ આપ્યો, 'હું સત્યવાનની શોધમાં જાઉં છું. મારા બાપાએ કહ્યું છે કે જે ભાગ્યશાળી હોય તેનેજ સત્યવાનના દર્શન થાય. હું એનું ઠેકાણું જાણતો નથી, તેથી તેની શોધમાં નીકળ્યો છું."

તે શખ્સ બોલ્યો, "બચ્ચા, હુંજ તે સત્યવાન છું."

શિવદયાળ બહુજ આનંદમાં આવી ગયો. તે બોલ્યો, "મહાત્મા ! આપ કઇ બાજુએ પધારો છો ? જો અમારી તરફ હોય તો મારે ઘેર પધારો. પણ જો આપને ઘેર પધારતા હો તો મને સાથે લઇ જાઓ."

સત્યવાને કહ્યું, "હમણાં મારે કામ છે. કાલે સવારે તું મારે ઘેર આવજે. પૂર્વ દિશામાં સીધો ચાલ્યા કરીશ એટલે એક જંગલમાં તું પહોંચીશ ત્યાં એક સાફ જગ્યામાં આરામ લઇ જે બનાવ બને તે જોજે. એ જોઇ જરા આગળ ચાલીશ કે તું એક વાડીની પાસે આવીશ. તેમાં સોનાના છાપરાવાળું ઘર છે તે મારૂં છે. ત્યાં દરવાજે હું તને મળીશ." એટલું કહી સત્યવાન તે છોકરાની નજરથી અદૃશ્ય થઇ ગયા.

પ્રકરણ ૩ જું.

શિવદયાળે, દેખાડેલે રસ્તે ચાલવા માંડયું. ચાલતાં ચાલતાં તે જંગલમાં આવ્યો, ત્યાં એક મોટું વડનું ઝાડ જોયું. તેની એક ડાળીને એક દોરડું બાંધ્યું હતું. દોરડાને છેડે એક લાકડાનો ધોકો બાંધ્યો હતો. લટકતા ધોકા નીચે એક મધનું ઠામ રાખેલ હતું. તેનો હેતુ એવો હતો કે રીંછ વગેરે તે ધોકાને ખસેડયા વિના મધને અડી ન શકે. ને ધોકો ખસેડે તો તે પાછો મધમાં આવતાં તે ખસેડનારનેજ ઇજા કરે.

છોકરો વિચાર કરતો ઉભો છે તેવામાં જંગલમાં એક કડાકો થયો, અને કેટલાંક રીંછો આવતાં તેણે દીઠાં. તેમાંથી એક રીંછણ સીધી મધના ઠામ ભણી ગઇ અને તેણે પોતાના નાક વતી ધકકો મારી ધોકો ખસેડયો. એટલે તેના ત્રણ બચ્ચાં જે તેની વાંસે વાંસે જતાં હતાં તેઓએ મધ ઉપર તલપ મારી. તેટલામાં પેલો ધોકો પાછો આવ્યો, અને તેમના માથા પર પડયો. તેથી તેઓ ચીસ પાડી ભાગી ગયાં.

રીંછણે ખીજાઇને ધોકાને ફરી જોરથી ફેંક્યો. ધોકો બહુ ઉંચે ઉછળ્યો બચ્ચાં મધ પાસે ગયાં. ઉંચે ઉછળેલો ધોકો જોરથી રીંછોના માથા ઉપર પડ્યો. તેમાંનું એક બચ્ચું તુરતજ મરી ગયું. રીંછણ વધુ ખીજાઇ. ધોકાને પકડી વધુ જોરથી ઉંચે ઉછાળ્યો. ધોકો ડાળીથી પણ ઉંચો ચઢ્યો. હવે રીંછણ જાતે મધ તરફ ગઇ. ધોકો ઉંચે ચઢતો અટક્યો ને પાછો નીચે પડવા માંડ્યો. જેમ જેમ નીચે આવતો ગયો તેમ તેમ તેની ઝડપ વધવા માંડી. અંતે બરાબર રીંછણને માથે એવા જોરથી તે પડ્યો કે રીંછણ પણ મરી ગઇ. તેનાં બચ્ચાં તેને મૂકીને ભાગી ગયાં.

શિવદયાળ અજબ થતો થતો આગળ ચાલ્યો. તે વાડી અને સોનાના છાપરાવાળા ઘર પાસે આવી પહોંચ્યો. દરવાજામાંજ સત્યવાનને તેણે દીઠા. તેમણે શિવદયાળને આવકાર દઇ વાડીમાં લીધો. વાડીની રચના અને ભપકો તેણે સ્વપ્નામાં પણ દીઠા ન હતા. સત્યવાન તેને મહેલમાં લઇ ગયા. તેમાંના ઓરડાઓ જોતો જાય અને જાણે ભૂલતો જાય એવું લાગ્યું. એમ કરતાં તેઓ એક બંધ ઓરડા પાસે આવ્યા.

સત્યવાને કહ્યું, "આ દરવાજો જોયો? એને તાળું નથી, માત્ર એક સીલ છે. ઉઘાડવો હોય તો તુરતજ ઉઘડી શકે એમ છે પણ હું તને તે ઉઘાડવાની ના પાડું છું આ મહેલમાં રહીને જ્યાં ફરવું હોય ત્યાં ફરજે, માત્ર એક હુકમ પાળજે. આ બારણું ઉઘાડીશ નહિ, પણ જો ઉઘાડે તો જંગલમાં જોયું છે તે યાદ કરજે."

એટલું કહી સત્યવાન અદૃશ્ય થઇ ગયા.

શિવદયાળ એકલો રહેવા માંડ્યો. તેને ત્યાં ૩૦ વર્ષ થઇ ગયાં. પણ તેને તો તે ત્રણ કલાક જેવાંજ લાગ્યાં. આ મુદ્દત ખલાસ થયે

એક દિવસ તે સીલવાળા દરવાજા પાસે ફરતો હતો ત્યારે તેને વિચાર થયો કે "સત્યવાને મને આ ઓરડામાં જવાની મનાઇ શામાટે કરી હશે? હું તો અંદર જઇશ અને તેમાં શું છે તે જોઇશ."

બારણાંને ધક્કો દઇ તેણે સીલ તોડયું. અને અંદર દાખલ થયો. એ ઓરડો સહુથી સુંદર હતો. અને તેની વચ્ચે સોનાની રાજગાદી હતી.

તે રાજગાદી પર ચઢી બેઠો. રાજગાદી સામે રાજદંડ પડેલ દીઠો તે પણ તેણે હાથમાં ઝાલ્યો, જેવો તેણે રાજદંડ ઝાલ્યો કે તુરતજ ઓરડાની ચારે ભીંતો નીચે પડી ગઇ. જેથી આખી દુનીયા અને તેમાં માણસો શું કરે છે તે એને દેખાવા માંડયું.

'મારે ઘેર બધા કેમ છે? અને દાણાંનો પાક કેવો છે તે હું જોઇ શકીશ' એવો તેને વિચાર આવ્યો. જેથી તેણે પોતાના ખેતર ભણી નજર કરી કે તેને પાક સારો જણાયો. એક ખેડુતને તેમાં થઇને ગાડું હાંકતો તેણે દીઠો. પહેલાં તો તે તેને પોતાના બાપનુંજ ગાડું લાગ્યું. પણ બરોબર તપાસતાં તે તો કોઈ ચોર જણાયો.

આથી શિવદયાળ ગુસ્સે થઇ બોલી ઉઠયો:-'બાપા, બાપા, ખેતરમાં દાણાની ચોરી થાય છે!" બાપ જાગી ઉઠયો, "અરે, મને સ્વપ્નું આવ્યું કે ખેતરમાં દાણાની ચોરી થાય છે. ચાલ જઇને જોઉં." એમ વિચારીને ઘોડે બેસી ખેતર ભણી ગયો. ત્યાં ચોરને દેખી તુરતજ પાડોશીઓને ભેગા કરી તેને પકડયો, અને સહુએ તેને ખૂબ માર મારી કેદખાનામાં નંખાવ્યો.

હવે શિવદયાળે પોતાના ઘર ભણી નજર કરી, તો ત્યાં પોતાની માને સૂતેલી દીઠી. એક ચોરે ઘરમાં પેસી પેટી ભાંગવા માંડી. તેની મા જાગી ઉઠી, અને ચીસો પાડવા માંડી. જેથી ચોર એક કુહાડી લઇ

તેને મારવા દોડયો. શિવદયાળથી આ દેખી ન શકાયું. તેથી તેણે પેલા ચોર ઉપર રાજદંડનો પ્રહાર કરી તેને તુરતજ મારી નાંખ્યો.

પ્રકરણ ૪ થું.

શિવદયાળે જેવો તે ચોરને મારી નાંખ્યો કે તુરતજ ચારે બાજુથી દિવાલો અસલની જેમ બંધાઇ ગઇ. દરવાજો ઉઘડી ગયો અને સત્યવાન તેમાં દાખલ થયા. તેણે શિવદયાળનો હાથ ઝાલીને ગાદી ઉપરથી તેને ઉતારી મૂકી કહ્યું, કે "તેં મારો હુકમ માન્યો નહિ. દરવાજો ઉઘાડયો એ તેં એક પાપ કર્યું. મારી રાજગાદી પર ચઢી મારો રાજદંડ ઝાલ્યો એ બીજું પાપ. અને દુનિયાના પાપમાં વૃદ્ધિ કરી એ ત્રીજું પાપ. જો એક કલાક વધુ તું ત્યાં રહ્યો હોત તો અર્ધી દુનિયાનો તું નાશ કરત."

સત્યવાને શિવદયાળના કામનો ચિતાર દેવા ફરીથી તેને રાજગાદી પર બેસાડી તેના હાથમાં રાજદંડ આપ્યો. દિવાલો ફરીથી છૂટી પડી. અને આખી દુનિયાના દેખાવો પ્રત્યક્ષ થયા. હવે સત્યવાન બોલ્યા કે "જો, આ તારા બાપની દશા તેં કેવી કરી? પેલો ચોર જેલમાં વધુ બદમાશી શિખ્યો. એણે તારા બાપના બે બળદ ચોર્યા, અને હવે ઘરને આગ લગાડે છે."

શિવદયાળે પોતાનું ઘર બળતું દીઠું. ત્યાંથી નજર ફેરવી તેની મા તરફ જોયું, તો તે ગમગીનીમાં બોલી:—"અરે! ચોર મારે હાથે મુઓ તેના કરતાં એણે મને મારી નાંખી હત તો કેવું ભલું થાત? હું કેટલાં પાપમાંથી છૂટત."

સત્યવાને શિવદયાળને કહ્યું:—"આ તારી માની દશા તેં કરી."

હવે એ દારોગાએ પકડેલો એક ચોર તેમની નજરે પડ્યો. સત્યવાન તેને દેખાડી બોલ્યા, "આ માણસે નવ હત્યા કરી છે. પોતાનાં પાપનો જવાબ એને દેવો પડત, પણ તેં તેને મારીને તેનાં પાપ તારે માથે લીધાં છે; આ તારી પોતાની દશા તેં કરી. પેલી રીંછણે ધોકો ઉછાળ્યો ને તેના બચ્ચાંને વાગ્યું. ફરી ઉછાળ્યો ને તેનું મોટું બચ્ચું માર્યું ગયું. વળી જોરથી ઉછાળ્યો ને પોતે મરી ગઇ. તેં પણ એવુંજ કર્યું. હવે તને ૩૦ વર્ષની મુદત આપું છું, જેથી સંસારમાં જઇને સારાં કામો કરી ચોરનાં પાપો ધોઇ નાંખ. જો એ તારાથી નહિ બને તો ચોરની સજા તારે ખમવી પડશે."

"ચોરનાં પાપો હું કેમ ધોઇ શકીશ?" શિવદયાળે ચિંતાતુર ચહેરે પૂછ્યું.

સત્યવાને જવાબ દીધો, "તેં દુનિયામાં જેટલાં પાપો કર્યાં છે તેટલું ભલું કરીશ ત્યારે તારાં અને ચોરનાં બંનેના પાપ માફ થશે."

શિવદયાળે ફરીથી પૂછ્યું, કે "સંસારનાં પાપો કેમ ધોવાય?"

સત્યવાને જવાબ દીધો કે "પૂર્વ દિશામાં તું ચાલવા માંડ. ત્યાં એક ખેતર આવશે, તેમાંના માણસોને તું જે જાણતો હોય તે કહેજે. વળી આગળ જજે. ને જે જૂએ તે ધ્યાનમાં રાખજે. ચોથે દહાડે એક વન આવશે. તે વનમાં એક ભોંયરૂં છે. તેમાં એક ઘરડો માણસ રહે છે તેને તારી કહાણી કહેજે. તે તને શિખામણ દેશે. તેની શિખામણ પ્રમાણે બરોબર ચાલીશ એટલે તારાં અને ચોરનાં પાપ ધોવાઇ જશે."

એમ કહી સત્યવાને શિવદયાળને વાડીની બહાર મૂકી દીધો.

પ્રકરણ ૫ મું.

શિવદયાળ રસ્તે ચાલતાં ચાલતાં વિચાર કરે છે:–"દુનિયામાંથી પાપ કેમ જાય? લોકો પાપીઓને જેલમાં નાંખે છે, દેશપાર કરે છે, ફાંસીએ ચઢાવે છે. આમ કરી પાપ દૂર કરવાનો યત્ન સહુ કરે છે. બીજાંનાં પાપ લીધા વિના હું પાપ કેમ દૂર કરૂં?"

આમ મુંઝાતો મુંઝાતો તે ચાલ્યો જાય છે પણ કાંઇ સૂઝતું નથી. એમ કરતાં તે એક ખેતર પાસે આવ્યો. તેમાં દાણો સારો પાકયો હતો. વાઢનારા દાણો કાપવાને આવ્યા હતા. તે ખેતરમાં એક અજાણી બાઇનું વાછરડું પેસી ગયું. બધા ખેડુઓ અહીંથી તહીં તેને દોડાવે; ઘડીમાં તે બહાર આવે ને વળી માણસોની ચીસાચીસ ને દોડાદોડથી તે પાછું ખેતરમાં પેસી જાય.

તે બાઇ (વાછરડાની માલિક) રડતાં રડતાં બોલી:–"આ ખેડુઓ મારા વાછરડાંને મારી નાંખશે." શિવદયાળ બોલી ઉઠયો, "ભાઇઓ, તમે બધા ટાઢા પડી ઉભા રહો; તો હમણાં આ બાઇ પોતાના વાછરડાને બોલાવી લેશે." ખેડુતો તેની વાત માની એક બાજુએ ઉભા રહ્યા. એટલે પેલી બાઇએ વાછરડાને બોલાવી લીધું. શિવદયાળની આ શિખામણથી પેલા ખેડુઓ, તે ઓરત અને વાછરડું ત્રણે રાજી થયાં.

શિવદયાળ વળી ચાલતાં વિચારે છે:–"હવે સમજાય છે કે પાપથી પાપ વધે. પાપને જેમ ઝાઝી સજા કરીએ તેમ તે વધતું જાય. પાપે પાપનો નાશ એ વાત તો ખોટી. ત્યારે પાપનો નાશ કેમ થાય? જો વાછરડે તે ઓરતનું કહેવું ન માન્યું હત તો તે કેમ બહાર નીકળત? મને તો કંઇ સૂઝતું નથી."

પ્રકરણ ૬ ઠું.

શિવદયાળ આમ વિચાર કરતો કરતો ચાલ્યો જાય છે. અંતે એક ગામડું આવ્યું ત્યાં આરામ લેવાનો વિચાર કર્યો. એક ઘરમાં રાતની રાત સૂવાની રજા માંગી. ઘરધણીએ તેને પોતાના ઘરમાં સૂવાની સોય કરી દીધી.

શિવદયાળ બિછાનામાં પડયો પડયો જોયા કરે છે. ઘરધણીએ ઘર લીંપીને સાફ કરેલું છે. હવે કેટલીક છબીઓ સાફ કરે છે. એક મેલા લુગડાં વડે તે છબીના કાચ લૂછે છે. એક બાજુથી લૂછે છે—કાચ અસલ જેવાજ મેલા દેખાય છે. મેલા લૂગડાના લીસોટા તેની ઉપર પડી રહ્યા છે. બીજી બાજૂએથી તે લૂછે છે. કેટલાક ડાઘ જાય છે, પણ બીજા નવા ડાઘ પડી રહે છે. વળી મેલું લૂગડું ઘસે છે. એક ડાઘ જાય છે તો બીજો પડી રહે છે.

શિવદયાળ આ જોયા કરતો હતો તે બોલી ઉઠયો. "ભાઈ, આ શું કરો છો ?"

"જૂઓની, ભાઇ, દિવાળીના દિવસ પાસે આવ્યા છે. આ છબીઓના કાચ સાફ કરૂં છું. પણ એક ડાઘ કાઢું છું ત્યાં બે બીજા નવા પડે છે. હું તો થાકયો, પણ આ છબીઓ સાફ થતી નથી." ઘરધણીએ જવાબ દીધો.

"આ લૂગડાંના કટકાને પહેલાં ધોઇને પછી છબીના કાચ ઘસશો, તો હમણાં તે સાફ થઇ જશે" શિવદયાળે શિખામણ દીધી.

ઘરધણીએ તેમ કર્યું એટલે કાચ સાફ થઇ ગયા. મહેમાનની સલાહથી પોતાનું કામ થયું તેથી ઘરધણી બહુ રાજી થયો અને તેનો પાડ માન્યો.

વળતી સવારે શિવદયાળે ધરધણીની રજા લઇ ચાલવા માંડયું. ચાલતાં ચાલતાં એક જંગલમાં આવ્યો. ત્યાં કેટલાક મજુરો પૈડાંને ચઢાવવા સારૂ લોઢાના પાટા વાળતા હતા. તે પાસે આવ્યો ત્યારે જોયું તો જણાયું કે પાટા વળતા નથી. વધારે નજીક આવતાં જણાયું કે જે ચકકર ઉપર પાટા વાળતા હતા તે છૂટું હતું. તેથી પાટા વાળતી વખતે તે ખસી જતું હતું. શિવદયાળે આ જોઇ પૂછ્યું, "શું કરો છો, ભાઈ?"

તેમણે જવાબ આપ્યો, 'અમે પાટા વાળીએ છીએ, બે વાર એને તપાવીને વાળવા માંડયા પણ એ તો વળતાજ નથી; ને અમે તો હવે થાકી ગયા." શિવદયાળે સલાહ દીધી કે "ભાઇઓ, જો પહેલાં આ ચકકરને એક બાજુએ મજબૂત કરશો તો તમારા પાટા તુરત વળી જશે." એ પ્રમાણે કરવાથી કામ બરોબર ચાલવા માંડયું મજુરોએ શિવદયાળને રાતે પોતાનો મહેમાન કરીને રાખ્યો, બીજી સવારે પરોઢીએ તેણે ફરી ચાલવા માંડયું.

એક દિવસને રાત ચાલતાં એક જંગલમાં કેટલાક ભરવાડો આરામ લેતા હતા, ત્યાં આવી પહોંચ્યો. ભરવાડો ઢોરને ચરવા મૂકી અગ્નિ સળગાવતા હતા. તેમણે પ્રથમ સૂકી ડાંખળીઓ લઇને સળગાવી ને તે સળગી ન સળગી ત્યાં તો તેની ઉપર બીજાં લીલાં ભારે લાકડાં ખડકયાં. લાકડાંના ભારથી સળગેલી ડાંખળીઓ બુઝાઇ ગઈ. ભરવાડોએ ફરી પ્રયત્ન કર્યો ત્યારે પણ દેવતા સળગીને બુઝાઇ ગયો.

ત્યારે શિવદયાળ બોલી ઉઠયો, "ડાંખળીઓ સળગાવીને તુરતજ જાડાં લાકડાં તેની ઉપર ન મૂકો. જયારે તે બરોબર સળગે પછી નાનાં લાકડાં નાખશો તો તુરતજ અગ્નિ ચાલૂ થશે." ભરવાડોએ ખૂબ

ધુંમાળીઓ એકઠી કરી. તેમને બરોબર સળગવા દીધી. પછી લાકડાં નાંખ્યાં. એટલે દેવતા સારી રીતે સળગવા માંડયો. શિવદયાળ ત્યાં થોડીવાર રોકાઇ આગળ ચાલવા માંડયો. ચાલતાં ચાલતાં વિચાર કરે છે, "આ મેં જોયું તેનો શું અર્થ હશે!" પણ તેનાથી તેનું રહસ્ય ન સમજી શકાયું.

પ્રકરણ ૭ મું.

સાંજ સુધી ચાલ્યા કીધું ત્યારે વનમાં એક ભોંયરા પાસે આવી પહોંચ્યો. તેનો દરવાજો ઠોકતાં "કોણ છે?" કરી અવાજ આવ્યો.

"એક મહા પાપી. જે પારકાનું પાપ માથે લઇ લેવાથી હવે તેને ધોવા ઇચ્છે છે." એવો શિવદયાળે નમ્રપણે જવાબ દીધો.

ભોંયરામાંથી મહાત્મા બહાર આવ્યા. અને પૂછ્યું, "બીજાનાં એવાં કયાં પાપ તું તારે માથે લઇને ફરે છે?" શિવદયાળે બધી વાત કહી. સત્યવાનને મળ્યાની, રીંછણ અને તેનાં બચ્ચાંની, બંધ ઓરડાની રાજગાદીની, સત્યવાનની આજ્ઞાની, રસ્તાના ખેડુની અને વાછરડું તેની પાળનાર બાઇના સાદથી કેવું બહાર નીકળી આવ્યું તેની વાત કહી. અંતે તે બોલ્યો "દુનિયામાં પાપે પાપ ઠેલાતું નથી. ને વળી પાપ કેમ જાય એ વાત મારાથી સમજાતી નથી. મને આપ શિખવો."

મહાત્માએ કહ્યું, "બેટા, તેં બીજું શું જોયું એ મને કહે." ત્યારે શિવદયાળે મેલા લુગડા વડે છબી સાફ કરનાર ઘરધણીની વાત કહી; લોઢાના પાટા વાળનાર મજુરો વિષે તેમજ ભરવાડો વિષે પણ બધી હકીકત કહી.

વાત સાંભળીને મહાત્મા ભોંયરામાં ગયા અને ત્યાંથી એક બુઠ્ઠી કુહાડી લઇ આવ્યા. તે શિવદયાળને આપી બોલ્યા, "ચાલ મારી સાથે." ભોંયરાની બીજી બાજુએ એક ઝાડ બતાવી કહ્યું, "આને કાપી નાંખ."

શિવદયાળે તેને કાપી નાંખ્યું. ઝાડ પડી ગયું. મહાત્માએ વધુ આજ્ઞા કરીઃ-"હવે તેના ત્રણ કટકા કર."

શિવદયાળે હુકમ બજાવ્યો. ત્યારે મહાત્મા ભોંયરામાંથી થોડો દેવતા લાવ્યા અને તે વડે એ ત્રણે કટકા સળગાવી દેવાનું શિવદયાળને કહ્યું. તેણે દેવતા સળગાવ્યો. અને ત્રણે કટકા બળીને ત્રણ ઠૂંઠાં રહ્યાં. મહાત્માએ એ ઠૂંઠાંને જમીનમાં અર્ધાં દાટવાનો હુકમ કર્યો, તે હૂકમ શિવદયાળે પાળ્યો.

"હવે અહીં જો. આ પહાડોની તળેટીમાં નદી વહે છે, તેમાંથી તારા મોંઢામાં પાણી ભરીને આ ઠૂંઠાને પાણી પાજે. આ પહેલા ઠૂંઠાને પાણી પાઇને પેલા ઘરધણીને શિખામણ દીધી તે યાદ કરજે; આ બીજાને પાણી પાતાં પાટા વાળનાર મજુરોને આપેલી સલાહ યાદ કરજે; તથા ત્રીજાને પાણી પાતાં ભરવાડોને આપેલી અક્કલ યાદ કરજે. એમ પાણી પાતાં પાતાં જ્યારે આ ત્રણે ઠૂંઠામાંથી આંબાના ઝાડ ઉગે, ત્યારે દુનિયામાંથી પાપ કેમ ઘટે તે તું સમજી શકીશ અને ત્યારે તારાં પાપ સાફ થઇ જશે."

આ પ્રમાણે હુકમ કરી મહાત્મા ઝૂંપડીમાં ચાલ્યા ગયા. શિવદયાળ મહાત્માની વાતોનો વિચાર કર્યાજ કરે પણ કંઇ સૂઝે નહિ. તોપણ તેણે મહાત્માના હુકમને બરાબર અમલમાં મૂકવા માંડ્યો.

પ્રકરણ ૮ મું.

શિવદયાળે નદીએ જઇ મોઢામાં પાણી ભર્યું. ને પેલાં ઠૂંઠાંને પાણી પાયું. વારે ઘડીએ નદીએથી મોંઢામાં પાણી લઇ આવીને બધાં ઠૂંઠાને પાણી પાય. અંતે એ થાકી ગયો અને બહુજ ભૂખ્યો થયો. તેથી પેલા મહાત્મા કને કંઇ ખાવાનું માગવા તે ભોંયરામાં ગયો.

બારણું ઉઘાડી અંદર પેઠો તો તે મહાત્માને મરેલા દીઠા. જમીનમાં ખાડો ખોદી દાટવાનો વિચાર કરે છે એવામાં પાસેના ગામડાંમાંથી કેટલાક માણસો ખાવાનું લઇ ત્યાં આવી પહોંચ્યાં. તેમણે મહાત્માને મરેલા જાણી દાટવાના કામમાં મદદ કરી અને ખાવાનું શિવદયાળને આપ્યું.

તેમણે બધાએ ત્યારપછી શિવદયાળને મહાત્માની ગાદી સોંપી. શિવદયાળ તે સ્થાન કબૂલ કરી મહાત્માના ભોંયરામાં રહ્યો; અને લોકો જે ખાવાનું લાવતા, તેટલેથી પોતાનો નિર્વાહ ચલાવતો તથા નદીએથી મોઢામાં પાણી લાવી રોજ પેલા ઠૂંઠાને પાતો. આ આજ્ઞા તેણે બરોબર પાળી.

આ પ્રમાણે એક વરસ પસાર થયું. ઘણા જણ તેની પાસે આવવા મંડયા, અને તેની પવિત્રતાનાં વખાણ થવા મંડયા. મોઢામાં પાણી ભરી પહાડ ચઢીને બળેલાં ઠૂંઠાને પાણી પાય છે. મોટા મોટા વેપારીઓ તેની પાસે આવી કીંમતી ભેટો મૂકવા મંડયા. શિવદયાળ પોતાને જરૂર હોય તેટલુંજ લેતો. વધારે જે કાંઇ તેને આપવામાં આવતું તે એ ગરીબોને વહેંચી દેતો. આમ શિવદયાળના દિવસો પસાર થવા માંડયા. અર્ધો દિવસ પાણી પાવામાં જતો ને અર્ધો દિવસ તેના દર્શને આવતા તેમની સાથે વાત કરવામાં જતો. આ

પ્રમાણે રહેવાથી મારાં પાપો ધોવાશે એમ શિવદયાળ માનતો હતો.

બે વરસ પસાર થયાં. એક દિવસ પણ નિયમ પ્રમાણે પાણી પાયા વિના પસાર થવા ન દીધો. તોપણ પેલાં ઠૂંઠાંમાથી ફણગો ફુટયો નહિ. એક દિવસ તે બેઠો છે, એવામાં કોઇ ઘોડેસ્વાર ગીત ગાતો ગાતો જતો હતો, તે તેને કાને પડયું. આ કોણ હશે એ જાણવા તે બહાર આવ્યો. સુંદર કપડાં પહેરેલો અને તેજી ઘોડા ઉપર સોનેરી જીન નાંખી બેઠેલો મજબૂત માણસ તેની નજરે પડયો. તેને ઉભો રાખી શિવદયાળે પૂછ્યું:—"ભાઇ, તમે કોણ છો, અને કયાં જાઓ છો ?"

"હું લૂંટારો છું." તેણે ઉભા રહી જવાબ આપ્યો:—"માણસોને મારી હું તેમનો માલ લૂંટી લઉં છું. જેમ વધારે માણસોને મારૂં ને વધુ લૂંટ કરૂં તેમ મને વધુ આનંદ થાય છે."

શિવદયાળ ભયભીત થઇ ગયો ને વિચાર કરવા લાગ્યો, કે "આ માણસનાં પાપ કેમ ધોવાય ? મારી પાસે આવી જેઓ વગર પૂછ્યે પોતાનો દોષ કહે તેમને શિખામણ દેવી એ સહેલું છે; પણ આ માણસ તો પાપમાં આનંદ માને છે." શિવદયાળ ત્યારે તો કાંઇ બોલ્યો નહિ. મનમાં વળી વિચારવા લાગ્યો કે, "હું શું કરૂં ? જો આ ઠેકાણે રોજ આ લૂંટારો આવશે તો અહીં આવનારા માણસો બ્હી જશે અને આવશે નહિ. આથી તેમનું અજ્ઞાન દૂર કરવાનો સંજોગ દૂર થશે. અને વળી મારો ગુજારો કેમ કરવો એ મુશ્કેલી ઉભી થશે."

આવો વિચાર કરી તે ચોરને ફરી કહેવા લાગ્યો:—"મારી પાસે આવી માણસો પોતાનાં પાપોનો પસ્તાવો કરે છે, અને તેની

ક્ષમા માંગે છે. ઇશ્વરથી બ્હીને તું પણ પસ્તાવો કર. જો તારે પાપમાંથી નીકળવું ન હોય તો અહીંથી જતો રહે, અને ફરી આવીશ નહિ. તારી ધાકથી બીજા માણસો આવતાં અટકે એવું ન કરીશ. મારૂં કહેવું નહિ માને તો પ્રભુ તને સજા કરશે."

લૂંટારો તો આ સાંભળીને હસી પડ્યો, અને તે બોલ્યો, " મને કંઇ ઇશ્વરની બ્હીક નથી. ભાઇ, તું કાંઇ મારો ધણી નથી, કે હું તારૂં કહેવું માનું. હું લૂંટનો ધંધો કરી ગુજારો કરૂં છું, તો તું પવિત્ર રહી ગુજારો કરે છે. આપણે જેમ તેમ કરી ગુજારો કરવો એટલો નિયમ છે. જે ઘરડી ડોશીઓ આવે તેને તારો ઉપદેશ કરજે. પણ મને તારે શિખવવું નહિ. તેં ભગવાનનું નામ લીધું છે તો કાલે વળી બે વધુ માણસો મારીશ. હું તને પણ આજે તો મારી નાંખત, પણ જવા દઉં છું. મારી આડે બીજી વાર આવીશ મા.'

લૂંટારો તો આમ ધમકાવીને ચાલ્યો ગયો. તે પાછો આવ્યો નહિ. એમ કરતાં શિવદયાળનાં આઠ વર્ષ સુખશાંતિમાં પસાર થઇ ગયાં.

પ્રકરણ ૯ મું.

એક દિવસ જમીનમાં વાવેલાં ઠૂંઠાંને નિત્ય નિયમ પ્રમાણે પાણી પાઇ આવીને શિવદયાળ પોતાના ભોંયરામાં પાછો ગયો. અને બેઠો બેઠો બહારથી માણસો તેને સારૂ ખાવાનું લઇ આવે એની રાહ જોવા લાગ્યો. પણ આખા દિવસમાં એકે જીવ ફરક્યો નહિ. સાંજ સુધી રાહ જોયા પછી જ્યારે કોઇ ન આવ્યું, ત્યારે તે મનથી બહુજ દુઃખી થયો. એમ કરતાં પોતાની સ્થિતિનો વિચાર કરવા લાગ્યો. વિચાર કરતાં તેને ચોરની વાત યાદ આવીઃ—

"ચોર ચોરી કરીને પેટ ભરે છે ને હું પવિત્રતાનો વેશ ધારી પેટ ભરૂં છું! મારી જીંદગીમાં હું શું આગળ વધ્યો? સાધુએ તો મને તપ કરવા કહેલું. પણ મારૂં તપ તો પેટ ભરવા સારૂ છે. વળી લોકોનાં વખાણ સાંભળવાનું મને ગમે છે. અને વળી લોભ તો એવો લાગ્યો છે કે માણસો મારી પાસે નથી આવતા તો હું દુ:ખી થઇ જાઉં છું. જ્યારે તેઓ આવે છે ત્યારે હું રાજી થાઉં છું. કારણ કે તેઓ મારી સ્તુતિ કરે છે. એવું જીવન સાધુતાની નિશાની નથી. માનના લોભથી હું આડે રસ્તે નીકળી ગયો. મારાં પુરાણાં પાપનો પશ્ચાતાપ તો હજુ નથી કર્યો; પણ આ તો ઉલટાં બીજાં વધારે પાપ કરૂં છું."

ઉપર પ્રમાણે વિચાર કરીને શિવદયાળે તે ભોંયરૂં છોડયું. માણસો ન દેખે એવે ઠેકાણે ગુફામાં તે જઇ રહ્યો. ત્યાં વળી એક દિવસે તેને આગળ મળેલો ચોર મળ્યો. તેને જોઈ શિવદયાળે ભાગવા માંડયું. પણ ચોરે તેને પકડી લીધો. ચોરે પૂછયું:—"કયાં ભાગો છો? બાઇસાહેબ!" શિવદયાળે જવાબ આપ્યો કે, "લોકો મને ન દેખી શકે એવે સ્થળે જાઉં છું." ચોર આ સાંભળી બહુજ નવાઇ પામ્યો.

"જો લોક તારી પાસે નહિ આવે તો તારો ગુજારો કેમ ચાલશે?" ચોરે પૂછ્યું. આટલું કહી તે ચાલતો થયો. શિવદયાળે આ બાબત વિચારજ નહોતો કર્યો. ચોરના જવા પછી તે વિચારવા લાગ્યો, કે "એણે મારી ખબર પૂછી પણ મેં તો એના જીવન સંબંધી ખબર પૂછ્યા નથી. હવે એને પોતાના ધંધાનો પશ્ચાત્તાપ થતો હશે તો? આજે એ માયાળુ જણાય છે. મને લગારે ધમકી આપી નથી." આમ વિચારી તેણે ચોરને બૂમ પાડી ઉભો રાખ્યો. અને તેની પાસે

જઇ કહ્યું:–"ભાઇ, મારૂં તો ઇશ્વરેચ્છા હશે તેમ થશે. પણ તારે હવે તારાં પાપોનો પશ્ચાત્તાપ કરવો પડશે. પ્રભુની સત્તાથી તું છૂટી શકે એમ નથી."

ચોરે ઘોડો ફેરવ્યો ને પોતાની ભેઠમાંથી એક છરો કાઢી તેને મારવા દોડયો. શિવદયાળ તો ભયભીત થઇને ઝાડીમાં ભરાઇ ગયો; એટલે ચોર બૂમ પાડી બોલ્યો:—"બે વાર તું મારી આડે આવ્યો છે અને મેં તને જવા દીધો છે, પણ હવે ત્રીજીવાર હાથમાં આવ્યો કે મૂઓજ સમજજે."

આમ બોલી ચોર ચાલ્યો ગયો. સાંજે જ્યારે નિત્યનિયમ પ્રમાણે શિવદયાળ ઠુંઠાઓને મોંઢા વડે પાણી પાવા ગયો તે વખતે

એક ઠુંઠાંમાંથી ડાળું ફુટેલું દીઠું.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

આ પ્રમાણે શિવદયાળ એકલો માણસોની નજર બહાર રહેવા લાગ્યો. ત્યાં જંગલમાંથી કંદમૂળ કાઢીને પોતાનું પેટ ભરતો હતો. એક દિવસ કંદમૂળ વાસ્તે જતો હતો. ત્યાં એક ઝાડની ડાળે એક ટોપલીમાં રોટલીઓ ટાંગેલી દીઠી. ઇશ્વરનો આભાર માની તેણે એ રોટલીઓ લીધી. હવેથી રોજ એ પ્રમાણે રોટલીઓ મળવા લાગી. અને રોજ ઇશ્વરના ગુણ ગાઇને તે રોટલીઓ ખાવા લાગ્યો.

એમ કરતાં દશ વર્ષ વીતી ગયાં પહેલા એકજ ઠૂંઠામાંથી ઝાડ ઉગવા લાગ્યું. અને તેમાંથી સુંદર આંબાનું ઝાડ થયું. બીજાં બે ઠૂંઠાં એમને એમ રહ્યાં. એક દિવસ સાંજે પોતાનું કામ કરી શિવ-દયાળ બેઠો બેઠો વિચાર કરે છે, કે–"મેં તો પાપ કર્યાં છે મને

મોતની બ્હીક લાગે છે. પ્રભુની ઇચ્છા હોય તો મારાં પાપો મરવાથી પણ બળી જાય." હજી તો તે આવો વિચારજ કરે છે એટલામાં પેલો ચોર ભોંયરાની બહાર અપશબ્દો બોલતો સંભળાયો. શિવદયાળે મનમાં ઠરાવ કર્યો કે "પ્રભુ સિવાય કોઇ મારૂં સારૂં કે નરસું કરી શકે એમ નથી." આવા ઠરાવથી દ્રઢ થઇ તે ચોરને મળવા ગયો.

તેને માલુમ પડ્યું કે ચોર એકલો નહોતો. પણ તેની વાંસે ઘોડા પર એક માણસને બાંધ્યો હતો, તેને તે ગાળો દેતો હતો, અને ધમકાવતો હતો. આ જોઇ શિવદયાળ તેની પાસે ગયો. ઘોડાને ઝાલી ઉભો રહ્યો. અને તેને પૂછ્યું:—"આ માણસને તું કયાં લઇ જાય છે?" ચોરે કહ્યું:—"હું એને જંગલમાં લઇ જાઉં છું. એ ધનવાનનો દીકરો છે. પોતાના બાપની પૂંજી કયાં છે તે એ મને કહેતો નથી. જ્યાં સુધી મને એ વિષે ન કહે ત્યાં સુધી તેને બાંધી મારવાનો મેં ઠરાવ કર્યો છે.'

આટલું બોલી ચોરે ઘોડાને હાંકવા માંડ્યો. પણ શિવદયાળે ઘોડાને ઝાલી રાખ્યો. તેણે કહ્યું:—"આ માણસને છોડી મૂક." ચોરને આ સાંભળી ગુસ્સો ચઢ્યો. જેથી પોતાનો છરો કાઢી બોલ્યો:— "તારા પણ આવાજ હાલ કરૂં કે? મેં તને મારી નાંખવાનું કહ્યું છે એ ભૂલી ગયો કે?"

શિવદયાળને કંઇ બ્હીક ન લાગી. તે બોલ્યો:—"તું આને જવા દે હું તારાથી બ્હીતો નથી. હું એક પ્રભુથીજ બ્હીઉં છું; પ્રભુ મને કહે છે કે મારે તને ન જવા દેવો. આ માણસને છોડી મૂક." ચોરે દાંત પીસ્યા, છરાથી દોરડાંના બંધ કાપી નાંખ્યાં અને પેલા વેપારીના છોકરાને છોડી મૂક્યો. અને કહ્યું:—"જાઓ, ભાગો.

તમારૂં મોત ભમે છે. મારી નજરે ફરીથી ચઢયા તો આવી બન્યું છે, એ ખચીત માનજો."

ધનવાનનો દીકરો દોડીને જંગલમાં સંતાઇ ગયો. ચોરે ચાલવા માંડયું, કે વળી તેને શિવદયાળે કહ્યું:—"ભલા માણસ, પાપી ધંધો છોડી દે. શા માટે નર્કમાં જવાના કામ કરી રહ્યો છે. પ્રભુમાં તારૂં ચિત્ત જોડી દે; તે તારાં પાપોની ક્ષમા બક્ષશે." ચોર ઉભો રહીને આ બધું સાંભળી રહ્યો, અને તે પછી ધીરે ધીરે વિચાર કરતો ચાલ્યો. સવારે ફરીથી ઠુંઠાંને પાણી પાવા ગયો, ત્યારે શિવદયાળે

બીજા ઠૂંઠામાંથી ફણગો ફુટેલો દીઠો.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

બીજાં દશ વરસ પણ પસાર થઇ ગયાં. શિવદયાળ હજી જીવે છે. હવે તેને કોઇ પ્રકારની કામના રહી નથી. તે નિર્ભય થઇ ગયો છે. તેનું હૃદય આનંદમાં મસ્ત રહે છે. એક દિવસ તે વિચાર કરે છે કે "પ્રભુએ માણસને કેવું સુખ આપ્યું છે. તેમ છતાં તેઓ ઠાલાં ઠાલાં દુઃખી થાય છે. અખંડ આનંદ છોડી તેઓ દુઃખનેજ વળગી રહે છે." આવો વિચાર કરતાં તેને માણસનાં પાપો યાદ આવ્યાં. તેઓ હાથે કરી કેમ દુઃખ વહોરી લેછે એ પણ તેને યાદ આવ્યું. તેને તેમની દયા ઉપજી.

તે મનમાંજ નિશ્ચય કરી ઉઠયો. "મારે અહીં નિરાંતે રહેવું એ ખોટું છે. અજ્ઞાનીઓને સત્ય સમજાવવા મારે બહાર જવું જોઇએ." આવો નિશ્ચય થતાંની સાથેજ લુંટારાને પસાર થતો દીઠો. તે સમજાવ્યો સમજતો નથી, તેથી તેને કહેવાનો પ્રયત્ન કરવો વ્યર્થ છે,

એમ વિચાર કરે છે એટલામાં વળી પોતાના આગળના નિશ્ચયની વાત યાદ આવી, એટલે ઉઠીને રસ્તે લૂંટારાની સામે ગયો.

લૂંટારો ગમગીનીથી નીચી દષ્ટિએ ચાલતો હતો. શિવદયાળે તેને જોયો કે તેનું દીલ દયાથી પીગળી ગયું. તેની પાસે જઇ બોલ્યોઃ-"ભાઇ, જાગીને જો. તારા દીલમાં ઇશ્વરનો વાસો છે. કપટ રૂપી પડદાને લીધે તે તારી દષ્ટિએ નથી પડતો. એ કપટ વડે તું દુઃખી થાય છે; બીજાને દુઃખી કરે છે; અને હજુ તું બહુ દુઃખી થઇશ. પ્રભુની તારી ઉપર કેવી દયા છે! ભાઇ, એનો અનાદર ન કર. તારૂં જીવન ઇશ્વર સન્મુખ કર."

એ સાંભળી લૂંટારો બાજૂએ ફરી કરડું મ્હોં કરી ચાલવા લાગ્યો. છતાં શિવદયાળે તેને ન છોડયો; તેને નમીને તે રડી પડયો. લૂંટારાએ પોતાની આંખ ઉંચી કરી. તે તેની સામે એકીટશે જોઇ રહ્યો. પણ અંતે તે ઘોડા ઉપરથી ઉતરી પડી શિવદયાળને પગે પડયો, અને બોલ્યોઃ—

"વૃદ્ધ મહાત્મા, તમે મને જીતી લીધો છે. વીશ વર્ષ સુધી મેં તમારી સાથે ઝઘડો કર્યો. પણ અંતે હું હાર્યો છું. હવે પછી દેહ ઉપર મારો કાબૂ નથી. તમારી ઇચ્છામાં આવે એવી આજ્ઞા કરો. જ્યારે પ્રથમ તમોએ મને ઉપદેશ કર્યો ત્યારે મને સમજણ આવવાને બદલે વધારે ગુસ્સો ચઢયો હતો. પણ જ્યારે તમે માણસોથી વેગળા જઇ એકાંતવાસ ધારણ કર્યો, ત્યારે મારૂં મન પીગળ્યું. તમે નિષ્કામ છો એવી મારી ખાતરી થઇ. ત્યારથી મને તમારા શબ્દોની અસર થવા માંડી. તે દિવસથી ઝાડ ઉપર હું રોજ રોટલી બાંધું છું."

હવે શિવદયાળને યાદ આવ્યું, કે "આરસી સાફ કરવા સારૂ

પહેલાં તે લ્હોવાનું લૂગડું સાફ કરવું જોઇએ. જ્યારે મારું હૃદય સાફ થયું ત્યારે બીજાઓનાં હૃદય પણ હું સાફ કરી શકું છું. જ્યારે મને મોતની બ્હીક ન રહી ત્યારે લૂંટારાનું દીલ પીગળી ગયું. ચાક ઉપર ચઢાવવાના લોઢાના પાટા વાળવા સારૂ પ્રથમ તો એનું ચોકઠું મજબૂત કરવું જોઇએ. જ્યારે મેં મારૂં દીલ પ્રભુમાં લગાવી મજબૂત કીધું ત્યારે લૂંટારાનું તોફાની મન પણ શાંત થઇ ઠામ બેઠું.'

લૂંટારાએ કહ્યું: "જ્યારે તમને મારી દયા આવી, અને મારી પાસે રડયા ત્યારે મારૂં મન ઇશ્વર ભણી વળ્યું."

શિવદયાળનો ચહેરો આનંદથી પ્રફુલિત થઇ ગયો, અને લૂંટારાને લઇને પેલાં ઠૂંઠાં આગળ ગયો. તે વખતે તેમણે પેલા

ત્રીજા ઠૂંઠાંમાંથી પણ ફણગા ફુટેલા દીઠા.

શિવદયાળે ફરી ભરવાડનો કિસ્સો યાદ કર્યો. 'જ્યારે તેમણે ભારે અગ્નિ ચેતાવ્યો ત્યારેજ લીલાં લાકડાં સળગવા માંડ્યાં. જ્યારે મારૂં દિલ બીજાનાં દુ:ખથી બળવા માંડયું ત્યારે બીજાને પણ તેની આંચ લાગી.' આથી તે બહુ રાજી થયો કેમકે હવે તેનાં પાપ બળીને ભસ્મ થઈ ગયાં હતાં.

પોતાની તમામ વીતેલી વાત શિવદયાળે પેલા લૂંટારાને કહી. પોતાને સત્યવાનના દર્શન થયા એવી તેની ખાતરી થઇ. તેને બાપના શબ્દો યાદ આવ્યા, કે "**જે અત્યંત ભાગ્યશાળી હોય તેનેજ સત્યવાનના દર્શન થાય.**" સત્યના પ્રતાપથી દેખીતા અસંભવિત બનાવો પણ બની શકે છે એવી તેની ખાત્રી થઇ.

પ્રિય વાંચનાર! આજના જમાનામાં પણ જે માણસ સત્યને અનુસરે તે એવા ચમત્કાર જોઇ શકે છે એ સંદેહરહિત છે.

સંપૂર્ણ.

સત્યાગ્રહ વિષે મહાન ટોલસ્ટોયના વિચારો.

મહાન ટોલસ્ટોય ૮૩ વરસની બુઝરગ વયે દેહમુક્ત થયાના સમાચાર બધે ફેલાયા તેજ અઠવાડીઆમાં (તા. ૨૦ નવેમ્બર ૧૯૧૦) તેમના તરફથી નીચેનો કાગળ મ૦ ગાંધીજીને મળ્યો હતો.

કોટ્રોહે રૂશીઆ, સપ્ટેમ્બર ૭, ૧૯૧૦.

"તમારૂં છાપુ મને મળ્યું છે. સત્યાગ્રહીઓ વિષે તેમાં જે લખેલું છે તે વાંચી રાજી થયો છું. તે વાંચતાં વાંચતાં જે વિચારો મારા મનમાં ઉઠી આવ્યા તે તમારી પાસે મૂકવાનું મને મન થઇ ગયું. જેમ જેમ હું બુઢો થતો જાઉં છું તેમ તેમ (ખાસ કરીને જ્યારે મારૂં મૃત્યુ નજીક છે એમ મને ચોખ્ખે ચોખ્ખું દેખાય છે ત્યારે) મારા મનમાં જે દીવા જેવી અને બહુ અગત્યની વાત રમી રહી છે તે બીજાઓને કહેવા મને ઇચ્છા થાય છે. આ વાત જે સત્યાગ્રહ એ નામથી ઓળખાય છે તેજ છે. સત્યાગ્રહ તે શુદ્ધ પ્રેમ સિવાય બીજું કશું નથી. મનુષ્યના આત્માને એકત્ર જોડવાનો પ્રયાસ તેજ પ્રેમ; અને તે પ્રેમજ માનવીની જીંદગીને દોરનારો ઉંચામાં ઉંચો એકજ કાયદો છે. દરેક માણસ પોતાના અંતરમાં ઉંડી ઉંડી આ લાગણી અનુભવે છે. બાળકોની અંદર આપણે તે ચોખ્ખી રીતે જોઇ શકીએ છીએ. માણસ જ્યાં સુધી દુનિયાના જુઠા શિક્ષણમાં ફસાયેલો નથી ત્યાં સુધી તે લાગણી પારખી શકે છે. આ ફરમાન બધાએ—હિન્દી, ચીના, યહુદી, ગ્રીક, રોમન વગેરે સંતોએ પોકારેલ

છે. હું માનું છું કે આ ફરમાન ઇસુખ્રિસ્તે બહુજ ચોખ્ખી રીતે સમજાવેલ છે. તેણે ખુલ્લું કહ્યું છે કે આમાંજ બધા કાયદા અને પેગમ્બરોનો સમાવેશ થઇ જાય છે, તે ઉપરાંત દુનિયાના સ્વાર્થમાં અને સંદેહમાં સપડાએલા માનવીઓથી આ ફરમાનનો ઉંધો અર્થ પણ થઇ શકે એમ છે, તે જોઇને તેનો ભય પણ બતાવી આપેલ છે. પશુબળથી આપસ્વાર્થનું રક્ષણ કરવું એવો ઉંધો અર્થ પણ તેનો કરી બેસાય તેમ છે. તેને એમ જાણ્યું છે—અને દરેક સમજુ માણસ એમ જાણે છે કે પશુબળને જીંદગીના મૂળ ફરમાન 'પ્રેમ' સાથે લેવાદેવા નથી. જ્યારે જ્યારે પશુબળનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે ત્યારે ત્યારે તે વાતમાં પ્રેમના કાયદાની અપૂર્ણતા સ્વીકારી લેવામાં આવે છે. આ કાયદાનીજ રૂયે બહાર આટલો બધો ભભકાદાર લાગતો આખો ખ્રિસ્તી સુધારો ખોટો પડી જાય છે; કેમકે તેનું મંડાણુજ દેખીતી વિચિત્ર ગેરસમજ તથા બેઢંગાપણા ઉપર રચાયલું છે. ખરી રીતે પશુબળનો પ્રેમમાં સમાવેશ થાય એટલે પ્રેમને જીંદગીનો કાયદો કહી શકાયજ નહીં, તો પછી પશુબળજ એક કાયદો રહ્યો. ૧૯ સઇકા સુધી ખ્રિસ્તી પ્રજાએ આવું જીવન ગાળ્યું. બધા જમાનામાં માણસોએ જીંદગી જાળવવામાં પશુબળનો ઉપયોગ કર્યો છે તે બરોબર છે. ખ્રિસ્તી પ્રજાઓમાં ફેર એટલો કે તે પ્રજાના કાયદામાં પ્રેમ વિષે જેટલું સ્પષ્ટ સમજાવવામાં આવ્યું છે, તેટલું બીજી પ્રજામાં નથી આવ્યું. ખ્રિસ્તી પ્રજાએ આ કાયદાનો બરોબર સ્વીકાર કર્યો છે. છતાં પોતાના વર્તનમાં તેણે પશુબળને માર્ગ આપ્યો છે. તેથી તે પ્રજાના આચાર અને વિચાર એક બીજાને ઉલટા થઇ પડેલ છે. પ્રેમ એ તેઓનું ફરમાન છે, પણ જબરજસ્તીને

તેઓ પૂજે છે. રાજાઓ, અદાલતો અને લશ્કરોની હાંકને તેઓએ સ્વીકારી લીધેલ છે. ધીમે ધીમે ખ્રિસ્તી પ્રજા આગળ વધતી ગઇ, તે એટલે સુધી કે હવે તે આખર દશાએ પહોંચેલ છે. આવી સ્થિતિમાં એજ સવાલ ઉભો થાય છે કે યા તો આપણે કબૂલ થવું જોઇએ કે આપણે ધર્મનીતિના શિક્ષણને ગણકારતા નથી. પણ માત્ર બણીઆના એ ભાગ એવીજ જીંદગીએ જીવીએ છીએ, અને જો તેમ કબૂલ ન કરીએ તો પછી બધા ફરજીઆત કરો. અદાલતો, પોલીસખાતાંઓ અને ખાસ કરી લશ્કરો નાબુદ થવાંજ જોઇએ, એમ કબુલ કરવું જોઇએ.

આ વરસે મોસ્કોની એક કન્યાશાળામાં ધર્મશાસ્ત્રની પરીક્ષા લેતી વખતે માસ્તરે અને ધર્મગુરૂએ ખુદાના ફરમાનો વિષે સવાલો પૂછયા. ખાસ કરીને ૬ ઠા ફરમાન વિષે પૂછાયલા સવાલોના (હિંસા કરવી નહિ તે બાઇબલમાં ૬ ઠું ફરમાન છે.) જવાબો અપાયા પછી ધર્મગુરુએ સાધારણ રીતે પૂછયું કે દરેક વાતમાં દરેક ટાણે હિંસા કરવી નહિ, એવો તે ફરમાનનો અર્થ થાય છે ખરો ? બીચારી કન્યાઓને જે શિક્ષણ આપવામાં આવતું હતું, તેથી પરાણે એવો જવાબ આપવો પડયો કે હમેશા એવો અર્થ નથી થતો–લડાઇમાં તથા અપરાધીઓને કતલ કરવામાં હિંસા કરવાની છુટ છે. ઉપર મુજબ જવાબ મળ્યા પછી પણ તેમાંની એકને ફરી પૂછવામાં આવ્યું (આ નજરે જોનારની કહેલી વાત છે) કે હિંસા સદા પાપ છે કે નહિ ? તે બાળા ગભરાણી, શરમાણી છતાં દ્રઢતાથી જવાબ આપ્યો કે **'હિંસામાં સદા પાપ સમાયલું છે.'** ધર્મગુરુના દરેક દંભી સવાલોના જવાબમાં તેણે એક દ્રઢતાથી જવાબ આપ્યો કે હિંસાની

. મના કરવામાં આવેલ છે, અને
વળી હિંસામાંજ પાપ છે, એમ
. બુરૂં કરવામાં પાપ સમાયલું છે, એમ
ા ધર્મગુરૂને શાંત રહેવું પડયું, અને

.ત્રોમાં આપણે ઉડવાની કળા, રાજ્યતંત્રની
મંડળો, નવી નવી શોધો, અને કોમોની
. બાબતોમાં ખુબ બડાઇઓ હાંકીએ છીએ; પણ
ા નિશાળમાં જે જવાબો આપ્યા તે વાત તો
.ઇએ છીએ. છતાં તે વાત દટાયેલી રહી શકવાનીજ
ાનો પડદો ગમે તેટલો ઉંડો પણ ખ્રિસ્તી ધર્મના
ડચા વગર રહેતો નથી. સોશીયાલીઝમ, સાલવેશન આર્મી,
વધતા જતા ગુન્હાઓ, આપઘાતો, પઇસાદાર માણસોની ગાંડપણ
ભરેલી મોજમજાઓ, ગરીબ લોકોની કંગાલીયત, એ બધું ફરમાનોની
વિરૂદ્ધ વર્તવાનુંજ પરિણામ છે. છતાં તેમાં ફરમાનો મુજબ ચાલવાની
કોશીશ તો રહેલી છે, તેનું નિરાકરણ એવી રીતે થવું જોઇએ કે
જેથી તેમના ફરમાનનો સ્વીકાર થાય ને જબરજસ્તી નાબુદ થાય.
એટલે ટ્રાંસવાલમાં તમારી હિલચાલ દુનિયાના બધા કામોમાં સઉથી
ભલું તેમજ અગત્યનું કામ છે. આ કામમાં ખ્રિસ્તી પ્રજાને તો શું?
પણ આખી દુનીઆની પ્રજાને સામેલ થયેજ છુટકો છે.

એક તરફથી જોઇએ છીએ કે ગમે તેવી સડેલી સ્થિતિમાં હોવા છતાં પણ ખ્રિસ્તી પ્રજામાં માનવામાં આવે છે; બીજી તરફ લશ્કરોની અને લડાઇમાં શત્રુઓનો અને તેટલો વધારે પ્રાણ વાળી શકાય

એવા હથીઆરો વાપરવાની જરૂર.
છીએ. આ બંને વાતથી એમ ચોખ
મોડો ઘણું કરીને તુરતમાંજ ખ્રિસ્તી
અથવા તો લશ્કરો તથા જબરજસ્તીનો
કફોડી દશાનો બધી સરકારને અનુ
બ્રિટીશ સરકારને પણ તેનો અનુભવ થાય છ
રક્ષણની ચિંતામાં સરકાર સામેની આવી હિલ-
તેઓ જે જુલમ (જે રૂશીયામાં જોવામાં આવ્યો
બીજી કોઇ હિલચાલ માટે નથી કરતા. મુખ્ય ભય
સમજી શકે છે અને ભય સામે પોતાનું રક્ષણ કર
સ્વાર્થ તરફ નજર રાખે છે, એટલુંજ નહિ પણ પોત
મરવાના સવાલ પર નજર રાખે છે.

તમે જાણીને રાજી થશો કે અહીં રૂશીઆમાં આ હિલચાલ ઝપાટાભેર ચાલે છે. અને દિવસે દિવસે વધતી જતી સંખ્યામાં માણસો લશ્કરમાં જોડાવાની ના પાડતા જાય છે. તમો સત્યાગ્રહીઓની સંખ્યા ગમે તેટલી થોડી હોય, અને અહીં રૂશીઆમાં પણ તેવા માણસો ગમે તેટલા થોડા હોય, છતાં તે બધા અને તેવા બીજા છાતી ઠોકી કહી શકે છે કે ઇશ્વર તેઓની સાથે છે અને માણસ કરતાં ઇશ્વર વધારે જોરાવર છે."
